

kafiye meseleleriyle şiir zaruretlerini ele alan *Şan'atü's-şîr ve'l-belâğa* adlı eserin Ebû'l-Hasan el-Arûzî'nin *Kitâb fi'l-'Arûz'u* olduğu iddia edilmiştir (Mahmûd M. et-Tanâhî, XL/2 [Kahire 1417/1996], s. 159-214). **5. Şerhu Kitâbi Sibeveyhi.** Sîrâfî'nin şöhretini sağlayan en önemli ve hacimli eseridir. Nahiv ve lugat alanındaki geniş bilgisinin ürünü olan bu şerh kendisi henüz hayattayken tanınmıştı. Ebû Ali el-Fârisî ile taraftarları eseri kıskanmış, eleştirip hatalarını tesbit etmek için çok gayret göstermişlerse de herhangi bir hata bulamamışlardır. Öğrencisi Ebû Hayyân et-Tevhîdî şerhin Sîrâfî'nin el yazısıyla orijinalinin 3000 varak olduğunu ve hiç kimsenin bu konuda o ayarda bir eser yazmadığını söylemiştir (*el-İmtâ'*, I, 131). Daha sonra bu alanda eser telif edenler bu şerhten çok yararlanmışlardır. Şerh önce *el-Kitâb*'ın Bulak baskısının kenarında özet olarak *Takrîrât ve zübed min şerhi Ebî Sa'îd es-Sîrâfî* adıyla basılmış (1317/1899), daha sonra Abdülmün'im Fâiz (Dımaşk 1983) ve bir komisyon (Ramazan Abdütevâb, Mahmûd Fehmî Hicâzî, Muhammed Hâşim Abdüddâim) tarafından yayımlanmıştır (Kahire 1986). Eserde şiirle ve şiir şâhidleriyle ilgili geniş bilgiler verilmiş, özellikle şiir zaruretleri üzerinde çok durulmuştur. Bu bilgileri Ramazan Abdütevâb (*Zarûretü's-şîr*, Beyrut 1405/1985) ve Avad b. Hamed el-Kûzî (*Mâ yahtemilü's-şîr*, Kahire 1409/1989, 1412/1991) Sîrâfî'ye ait müstakil birer eser olarak neşretmiştir. **6. Şerhu şevâhidü'l-Kitâb** (*Şerhu ebyâti Sibeveyhi*). Esved el-Gundicânî'nin *Fürhatü'l-edeb* adıyla bu şerhe red diye yazdığı ifade edilmektedir (İbnü'l-Kiftî, II, 169). Eser M. Ali R. Hâşim tarafından Kahire'de (1394/1974) ve Muhammed Ali Sultânî tarafından *Şerhu ebyâti Sibeveyhi* adıyla bir derginin iki sayısında (*el-Mecma'u'l-ilmî*, Dımaşk 1976-1977) neşredilmiştir. Oğlu Yûsuf es-Sîrâfî'ye nisbet edilen ve aynı ismi taşıyan şerh de babasına ait şerhin gözden geçirilmiş şekli olmalıdır. **7. Fevâ'ittü Kitâbi Sibeveyhi min ebniyeti kelâmi'l-'Arab** (nşr. Muhammed el-Bekkâ, *Mevrid*, XXVIII/3 [Bağdat 1421/2000], s. 119-120). **8. Elifâtü'l-ka'f ve'l-vaşl.** İbnü'l-Kiftî bu eserin 300 varak olduğunu söyler (*İnbâhü'r-ruvât*, I, 314). **9. el-İknâ' fi'n-naḥv (el-Mukni'.** Müellif eserin telifi bitmeden vefat ettiği için oğlu Yûsuf tarafından tamamlanmıştır (Ebû'l-Alâ el-Maarrî, s. 424). **10. Cezîretü'l-'Arab.** Yâkût *Mu'cemü'l-büldân*'ında bu eserden yararlanmış. Sîrâfî bu kitabında dâbbetü'l-arzın Cezîretularap'tan

çıkacağını ileri sürmüştür (Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 11, 138). **11. el-İgrâb fi'l-irâb.** Cambridge Kütüphanesi'nde bir nüshasının bulunduğu kaydedilmektedir (Brockelmann, *GAL*, II, 188). **12. el-Müdhâil ilâ Kitâbi Sibeveyhi.** Sîrâfî'nin, bu eserini öğrencisi Hüseyin b. Merdeveyh el-Fârisî'ye anlatırken onun şahsında öğrencilerine önemli tavsiyelerde bulunduğu nakledilmektedir (Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, VIII, 153). **13. Şerhu Maḫşûreti İbn Düreyd.** İbn Düreyd'in Nişâbur Valisi İsmâil b. Abdullah el-Mikâfî'yi övdüğü ve İran yolculuğu ile Basra özlemine tasvir ettiği kasidesinin şerhidir (Brockelmann, *GAL*, I, 504). **14. el-Vakf ve'l-ibtidâ'** (İbnü'n-Nedîm, s. 68). **15. Şerhu şevâhidü'l-Cemhere fi'l-luğa.** İbn Düreyd'in *el-Cemhere*'sinin Leiden yazmasında mevcut olan bu şerhlere Fritz Krenkow'un neşrinde (Haydarâbâd 1345/1925) yer verilmiştir. **16. Cüz' fihî te'âlîk mine'n-naḥvi ve'l-luğati ve ebyâtü me'ânin** (nşr. M. Abdülmuttalib el-Bekkâ – Mey Fâzıl el-Cübûrî, *el-Mevrid*, XXVIII/2 [1421/2000], s. 62-91). Sîrâfî'ye şu eserler de nisbet edilmektedir: *en-Nâsiḥ ve'l-mensûḥ fi'l-Ḳur'ân*, *el-Medḥal ilâ Kitâbi Sibeveyhi*, *Esmâ'ü Cibâli Tihâme*, *Mesâ'il*. Son eser nahiv, lugat, şiir, Kur'an ve hadisle ilgili 1500 soru ve cevabını içerir. İbnü'l-Kiftî, Sîrâfî hakkında *el-Müfid fi aḥbârî Ebî Sa'îd* isimli "güzel" bir kitap yazdığı için *İnbâhü'r-ruvât*'ta (I, 313) onun hayatından kısaca söz ettiğini söylemektedir. Abdülmün'im Fâiz, Hasan İsmâil Abdürrâzık, D. S. Margoliouth, Tâhâ Abdurrahmâne, İbrâhim es-Sâmer-râî, Mahmûd M. et-Tanâhî, Muhammed Süleyman İbrâhim Fetîh, M. M. F. Hegazî, Abdülhamîd A. Sâlim gibi birçok çağdaş araştırmacı Sîrâfî ile ilgili kitap, makale ve tez çalışması yapmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Saîd es-Sîrâfî, *Aḥbârü'n-naḥviyyine'l-Başriyyîn* (nşr. M. İbrâhim el-Bennâ), Kahire 1405/1985, neşredenin girişi, s. 5-21; a.m.f., *Mâ yahtemilü's-şîr* (nşr. Avad b. Hamed el-Kûzî), Kahire 1412/1991, neşredenin girişi, s. 13-22; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdü), s. 68; Ebû Hayyân et-Tevhîdî, *el-İmtâ' ve'l-mu'âne* (nşr. Ahmed Emîn – Ahmed ez-Zeyn), Beyrut 1373/1953, I, 107-131; a.m.f., *el-Mukâbesât* (nşr. M. Tevfik Hüseyin), Beyrut 1989, s. 68-86; Ebû'l-Alâ el-Maarrî, *Risâletü'l-ḡufrân* (nşr. Âişe Abdurrahman), Kahire 1397/1977, s. 424; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VII, 341-342; Kemâleddin el-Enbârî, *Nüzhâtü'l-elibbâ'* (nşr. İbrâhim es-Sâmer-râî), Zerkâ (Ürdün) 1405/1985, s. 127-129; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, VIII, 145-232; a.m.f., *Mu'cemü'l-büldân*, I, 11, 138; II, 123; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, I, 313-331; II, 169; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 360-361; Brockelmann, *GAL*, I, 115, 504; II, 188; *Suppl.*, I, 174; Sezgin, *GAS*, IX, 98-100; Abdülmün'im Fâiz, *es-Sîrâfî en-*

Naḥvî fi daw'i Şerhihî li-Kitâbi Sibeveyhi, Dımaşk 1403/1983, tür.yer.; Hasan İsmâil Abdürrâzık, *Delâ'ilü'l-i'câz beyne Ebî Sa'îd es-Sîrâfî ve 'Abdül-kâhîr el-Cürçânî*, Kahire 1991, tür.yer.; D. S. Margoliouth, "The Discussion Between Abû Bîshr Mattâ and Abû Sa'îd al-Sîrâfî on the Merits of Logic and Grammer", *JRAS* (1905), s. 79-129; İbrâhim es-Sâmer-râî, "Ebû Sa'îd es-Sîrâfî ve Kitâbü Sibeveyhi", *ed-Dirâsâtü'l-edebîyye*, VI/3-4, Beyrut 1965, s. 249-264; Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, "Şan'atü's-şîr li's-Sîrâfî hüve Kitâbün fi'l-'arûz li-Ebî'l-Ḥasan el-'Arûzî", *MMMA* (Kahire), XL/2 (1996), s. 159-214; Taha Abderrahmane, "Discussion entre Abû Sa'îd al-Sîrâfî le grammairien et Mattâ b. Yûnus le philosophe", *Arabica*, XXV, Leiden 1978, s. 310-323; Geneviève Humbert, "al-Sîrâfî", *EP* (İng.), IX, 668-669.

ZÜLFİKAR TÜCCAR

SİRÂFÎ, Yûsuf b. Hasan

(يوسف بن الحسن السيرافي)

Ebû Muhammed Yûsuf b. Ebî Saîd el-Hasen b. Abdillâh b. Merzûbân es-Sîrâfî (ö. 385/995)

Arap lugat ve nahiv âlimi.

330 (942) yılında Bağdat'ta doğdu. Fars asıllı köklü bir aileye mensuptur. Arap dili ve edebiyatı âlimi ve Hanefî kadısı Ebû Saîd es-Sîrâfî'nin oğlu olarak daha çok İbnü's-Sîrâfî künyesiyle tanınır. Bir yandan geçimini sağlamak amacıyla yağ ticareti yaparken diğer yandan babasının verdiği Arap dili, lugat ve grameriyle şiir ve aruzla ilişkin derslere katılarak kendini yetiştirdi. Babasının, öğrencilerine *İşlâhu'l-manḥık*'ı (İbnü's-Sikkî) okuttuğu ve kendisinin de katıldığı bir derste Ebû'l-Alâ el-Maarrî'nin yakın dostu olan Bağdat Dârü'l-İlim kütüphanesi görevlisi Abdüsselâm el-Basrî'nin, Humeyd b. Sevr'e ait bir beyitte yaptığı irâb hatasını düzeltmesi üzerine babasının duyduğu mahcubiyetten dolayı çok üzülen Sîrâfî ticareti bırakarak kendini tamamen ilme verdi, özellikle Arap sözlük bilimi ve gramerinde derinleşti, daha çok şevâhid şerhi üzerinde çalıştı. Bu olayın tesiriyle ilk bilimsel çalışma olarak *İşlâhu'l-manḥık*'ta geçen şevâhidin şerhine dair bir eser kaleme aldı (İbn Hallikân, VI, 70).

İlim alanında babasının düzeyine ulaşmamış olsa da onun çizgisini sürdüren Sîrâfî, babasının Arap gramerini ilk defa yazın ve basit bir şekilde anlattığı *el-İknâ'* adlı kitabı iki ayrı kaleminden çıktığı farzedilmeyecek derecede başarıyla tamamladı. Onun halefi olarak verdiği derslerde Arap lugat, gramer ve edebiyatına dair birçok eseri okuttu. Özellikle Mufaddal b.

Seleme'nin, Halîl b. Ahmed'e ait *Kitâbü'l-'Ayn*'i tehzip ve ikmal ederek oluşturduğu hacimli lugatı *Kitâbü'l-Bârî*' ile ilgili verdiği dersler münasebetiyle onun hakkında açıklama ve ikmaller yaptı. Yalnız babasından istifade ettiği için çağdaşı âlimlerle irtibatı olmadı. Ancak babasının öğrencisi ve *el-İzâh*'in (Ebû Ali el-Fârisî) şârihi, nahiv âlimi İbn Bakıyye Ahmed b. (Ebû) Bekir el-Abdî ile Arap dili ve gramerine ilişkin bazı meselelerde ilmî tartışmalar yaptığı kaydedilir (Yâkût, II, 237). Babası gibi zühd ve takvâ sahibi bir âlim olarak yaşayan İbnü's-Sîrâfî, 385 Rebûlevvelinin (Nisan 995) son çarşamba gecesi Bağdat'ta vefat etti. Cenaze namazını Hanefî müftüsü Ebû Bekir Muhammed b. Mûsâ el-Hârizmî kıldırdı. Şerîf er-Radî onun hakkında bir mersiye yazmıştır (*Divân*, I, 644).

Eserleri. 1. *Şerhu ebyâti İslâhi'l-manţık*. Esved el-Gundicânî (Hasan b. Ahmed), şerh hakkında *Kaydû'l-evâbid* adıyla tenkit mahiyetinde bir eser kaleme almışsa da zamanımıza ulaşmamıştır (nşr. Yâsîn Muhammed Sewâs, Dübey-Dimaşk 1992). 2. *Şerhu ebyâti Kitâbi Sibeveyhi*. Babasına ait şerhin gözden geçirilmiş şekli olmalıdır (nşr. Muhammed Ali Reyîh el-Hâşimî, I-II, Kahire 1394/1974; nşr. Muhammed Ali Sultânî, I-II, Dimaşk 1396/1976). Esved el-Gundicânî'nin bu şerh üzerine yazdığı *Fürhatü'l-edîb* adlı eleştiriyi yayımlanmıştır (nşr. Muhammed Ali Sultânî, Dimaşk 1981). 3. *Şerhu ebyâti Kitâbi'l-Elfâz*. İbnü's-Sikkî't'in eş anlamlı kelimelere dair eserinde geçen şâhid beyitlerin şerhidir (Sezgin, VIII, 133). 4. *Şerhu ebyâti'l-Mecâz*. Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ'nın *Mecâzü'l-Qur'ân*'ında yer alan şâhid beyitlerin şerhidir (a.g.e., IX, 66). 5. *Şerhu ebyâti Me'ânî'z-Zeccâc*. 6. *Şerhu ebyâti'l-Garîbi'l-muşannef*. Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın eserindeki şevâhidin şerhidir. 7. *Şerhu'l-Faşîh*. Sa'leb'in lugata dair *Kitâbü'l-Faşîh*'inin şerhidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Yûsuf b. Hasan es-Sîrâfî, *Şerhu ebyâti Sibeveyhi* (nşr. M. Ali Sultânî), Dimaşk 1396/1976, neşredenin girişi, s. 11-24; a.m.f., *Şerhu ebyâti İslâhi'l-manţık* (nşr. Yâsîn Muhammed es-Sevâs), Dimaşk 1992, neşredenin girişi, s. 9-25; Şerîf er-Radî, *Divân*, Beyrut, ts. (Dârü Sâdır), I, 644; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VII, 187; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ*, II, 237; XX, 60; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-rüvât*, I, 313; İbn Halikân, *Vefeyât*, VI, 70; VII, 73; Safedî, *el-Vâfi*, I, 101; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, II, 355; *Keşfü'z-zunûn*, I, 108; *Hediyetü'l-'arifin*, II, 549; Sezgin, *GAS*, VIII, 133; IX, 66; M. Sâlih et-Tikrîfî, "İbnü's-Sîrâfî ve Kitâbü İslâhi'l-manţık li'bni's-Sikkî't", *MMİl.*, XXXV/3 (1984), s. 238-256.

es-SÎRE ve AHBÂRÜ'l-EİMME

(السيرة وأخبار الأئمة)

Ebû Zekerıyyâ el-Vercelânî'nin
(ö. 471/1078)

İbâziyye âlimleri
ve ileri gelenleriyle ilgili
biyografi kitabı

(bk. VERCELÂNÎ, Ebû Zekerıyyâ).

SİREM

(bk. SREM).

SİRET

(bk. SİYER ve MEGÂZÎ).

SİRETÜ ANTERE

(bk. ANTERE KISSASI).

SİRETÜ BENÎ HİLÂL

(سيرة بني هلال)

Benî Hilâl adı verilen
kabileler topluluğunun
Arap yarımadasından
Kuzey Afrika'ya ve Mağrib'e
hicretlerini ve mücadelelerini
anlatan göç destanı.

Benî Hilâl, Yemen'den göç ederek Arap yarımadasının Necid bölgesine yerleşmiş, kabilenin ünlü kadınlarından olup hikâye seyri içinde toplumsal barışın önemli öncüsü kabul edilen Câziye, burada baş gösteren kuraklık ve açlık sebebiyle kardeşi Emîr Hasan b. Sirhân'a bir elçi göndererek durumun çok vahim olduğunu bildirmiş, o da daha büyük tehlikelerle karşılaşmamak için öncü bir gruptan sonra Mısır'a ve Kuzey Afrika'ya göç etmeye karar vermiştir. Mısır'da 444 (1052) yılında baş gösteren ve birkaç yıl süren ktlıkla Halife Müstansır-Billâh zamanında ekonomik sıkıntıdan doğan siyasî kriz Benî Hilâl'in Afrika'ya göç ettiği döneme rastlar (Benî Hilâl'in tarihçesi için bk. HİLÂL). Ortak nisbeleri Hilâl b. Âmir'e dayanan Benî Hilâl pek çok aşiret ve kabileyi içine almaktadır. Bu kabilelerin göçü, ister Fâtımîler'in Zirîler Devleti'ni cezalandırmak için aldığı bir siyasî karardan sonra olsun, ister doğal bir göç olsun Kuzey Afrika'yı derin bir şekilde etkilemiştir.

Benî Hilâl kabileler topluluğunun Arap yarımadasından çıkıp Afrika'ya yayılması,

Arap asıllı toplumların ve Arap kültürünün etkisinde kalan bölgelerde destanlaşarak asırlarca anlatılmış, sözlü Arap halk edebiyatının en önemli destanlarından biri olan Sîretü Benî Hilâl ülkelere göre farklılıklar arz ederek Suriye, Filistin, Ürdün, Mısır, Tunus, Cezayir, Fas, Moritanya, Sudan, Çad, Nijer ve Nijerya'da dilden dile dolaşmış, birçok yerde hâlâ canlılığını koruyarak insanlık tarihinin başlıca kültür mirasları arasında yer almıştır. Kuzey Afrika'nın Araplaşmasında önemli etkileri bulunan destanın Berlin Kraliyet Kütüphanesi'nde 189 ayrı yazması bulunmaktadır.

Destanın muhtevası kısaca şöyledir: Benî Hilâl'in Yemen, Necid ve Kuzey Afrika'daki durumları, savaşları ve olayları nesiller halinde anlatılır. Atalar ve babalar nesli Hilâl b. Âmir ile başlayıp Sirhân, Rızk ve Gânim'le son bulur. Kahramanlar nesli Hasan (b. Sirhân), Ebû Zeyd (b. Rızk) ve Diyâb (b. Gânim) ile temsil edilir. Bunlardan sonra oğullar / yetimler nesliyle destan son bulur. Kahramanların babaları Benî Hilâl'in kolları olan Esbec, Riyâh ve Zuğbe'ye mensup emîrlerdir. Destanın en büyük kahramanı Ebû Zeyd el-Hilâlî'nin doğumundan önce atalar ve babalar neslinde Zîr Sâlim'in hikâyesi, Câbir ve Cübeyr'in kissası, Ebû Zeyd'in annesi Hadrâ'nın hikâyesi bir giriş mahiyetinde anlatılır. Benî Hilâl'in emîri Rızk'ın on birinci eşi olan Mekke şerifinin kızı Hadrâ'dan ilk ve tek oğlu dünyaya gelir. Ancak anne hamile iken, bir su başında çevresindeki türlü renk ve cinsten pek çok kuşu yenen siyah bir kuş göreyerek Allah'tan siyah da olsa böyle yiğit bir erkek çocuk dilemesi üzerine bebeği siyah doğar. Başta amca Emîr Sirhân olmak üzere kabile ileri gelenlerinin böyle kuzgunî siyah bir çocuğun köle sınıfına mensup olabileceği, Emîr Rızk'a ve Benî Hilâl'e mensubiyetinin yüz karası olacağı iddiaları üzerine Emîr Rızk toplumdaki kaçıp inzivaya çekilir. Çok sevdiği eşi Hadrâ ile çocuğu Mekke'ye babasının yanına gönderir. Yolda Benî Hilâl'in hasmı Benî Zahlân mevkiine ulaşınca Hadrâ, kabile kumandanı Emîr Fâйд'e yalvararak Mekke'ye vardığı takdirde babasının kendilerini öldüreceğini, bu sebeple burada kalmasına izin vermesini ister. İsteği kabul edilir ve Benî Zahlân reisi Fazl b. Beysân ona ve çocuğuna bakar. Burada Berekât adı verilen çocuk kısa zamanda büyüyüp gelişir ve Benî Hilâl düşmanlığı psikolojisiyle yetiştirilir. Tutulan özel hocalardan yedi dil, pek çok dinî meseleyi ve müsbet ilimleri öğrenir; av, atıcılık, binicilikte ve savaş taktiklerinde büyük maharetler kazanır. Neticede Benî